

УДК 631:368.914.2

*В.К. РУДИК, доктор економічних наук, в.о. професора,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Подільський державний
аграрно-технічний університет*

Пенсійні реформи як елемент формування сучасної національної пенсійної системи

Постановка проблеми. Пенсійна реформа, яка в Україні проходить черговий етап, передбачає створення трирівневої пенсійної моделі. Відповідно до чинного пенсійного законодавства формування сучасної національної пенсійної системи ґрунтується на принципах пенсійного страхування, які покладені в основу функціонування кожної її ланки. Це зумовлює створення системи пенсійного страхування, яка повинна відіграти ключову роль у поліпшенні пенсійного забезпечення громадян пенсійного віку.

Система пенсійного страхування може ефективно функціонувати тоді, коли буде сформований оптимальний механізм управління нею. В умовах реформування національної пенсійної системи управлінські процеси в пенсійній сфері потребують постійного удосконалення, у вирішенні цього питання важливу роль має відіграти використання теоретичних основ і практичних аспектів пенсійного менеджменту, якому приділяють все більше уваги в наукових колах. Пенсійна сфера ставить свої вимоги до використання пенсійного менеджменту в сучасних умовах. Вони мають бути враховані при організації системи пенсійного менеджменту, яка буде застосована у вітчизняній пенсійній моделі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління в пенсійній сфері при проведенні пенсійної реформи являють собою науковий інтерес й уже тривалий період є предметом наукового дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних фінансистів. Теоретичні основи пенсійного менеджменту формувалися на базі наукових розробок про менеджмент, авторами яких були Ф. Тейлор [10], Г. Емерсон [4], А. Файоль [11]. Багато спільних рис пенсійний менеджмент має зі страховим менеджментом. Тому наукові праці про останній є корисними і їх необхідно використовувати при дослідженні пенсійного менеджменту. Серед вітчизняних фінансистів питання страхового менеджменту досліджували С. Осадець, О. Мурашко, В. Фурман [8], А. Супрун [9]. Вагомий внесок у розвиток теорії страхового і фінансового менеджменту внесли представники російської наукової школи Р. Юлдашев, Ю. Тронін [13], Е. Кургін [6].

На всіх етапах реформування сучасної української пенсійної системи питання управління нею завжди були в центрі уваги науковців. В. Грушко [1], Е. Лібанова [7] й інші вітчизняні фінансисти вивчали управлінські процеси в пенсійній сфері, аналізували адміністрування солідарної пенсійної системи та недержавного пенсійного забезпечення, давали свої пропозиції щодо

© В.К. Рудик, 2015

управління пенсійними активами при запровадженні другого рівня. Проте нові завдання, які ставляться на цьому етапі пенсійної реформи, вимагають комплексного підходу до здійснення управління системою пенсійного страхування.

Нерозв'язані частини проблеми. Запровадження загальнообов'язкової державної накопичувальної пенсійної системи й одночасне функціонування всіх трьох рівнів національної пенсійної системи потребує постійного удосконалення механізму управління в пенсійній сфері. Використання теоретичних і практичних аспектів пенсійного менеджменту сприятиме розв'язанню цієї проблеми. Проте в наукових колах ще недостатньо досліджені теоретичні основи пенсійного менеджменту, можливості його використання в системі пенсійного страхування. Реалізація пенсійної реформи вимагає створення ефективного механізму управління вітчизняною пенсійною системою, який міг би координувати функціонування всіх трьох її рівнів, а також захистити пенсійні активи населення. У зв'язку з цим перед науковцями, фінансистами, державними органами, які задіяні у пенсійній сфері, поставлено завдання створити систему пенсійного менеджменту, яка б у сучасних умовах забезпечувала ефективне оперативне та стратегічне управління системою пенсійного страхування.

Мета статті – визначення ролі пенсійного менеджменту у формуванні оптимального механізму управління національною пенсійною системою, дослідження особливостей системи пенсійного менеджменту в умовах проведення пенсійної реформи, характеристика її основних складових елементів.

Виклад основних результатів дослідження. Реформування національної пенсійної системи проходить в Україні черговий етап. Він передбачає запровадження другого рівня – загальнообов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування, подальший розвиток солідарної пенсійної системи й недержавного пенсійного забезпечення. Успішне функціонування всіх трьох рівнів вітчизняної пенсійної системи сприятиме формуванню ефективної моделі пенсійного забезпечення населення країни.

Для досягнення цієї мети необхідно створити оптимальний механізм управління, який би забезпечував продуктивне адміністрування кожної ланки, а також ефективні управлінські процеси в цілому національної пенсійної системи.

У вітчизняному пенсійному законодавстві на удосконаленні управління в пенсійній сфері акцентується особлива увага [2, 3]. Окремо регламентується поліпшення управління у солідарній пенсійній системі та недержавному пенсійному забезпеченні, вказується на особливості управлінських процесів при запровадженні другого рівня української пенсійної системи. У такій ситуації виникає необхідність використання пенсійного менеджменту й відповідно обґрунтування його теоретичних основ із боку науковців. В умовах ринкової економіки, циклічності її розвитку, коли періоди економічного підйому чергуються з кризовими явищами, діяльність пенсійних фондів, страхових компаній, банківських установ, інших фінансових інститутів, що функціонують у системі пенсійного страхування, потребує кваліфікованого професійного управління.

Становлення та розвиток пенсійного менеджменту ґрунтується на наукових концепціях формування менеджменту в цілому, які розробили згадані нами Ф. Тейлор, Г. Емерсон, А. Файоль і далі розвивали представники вітчизняної наукової школи через обґрунтування теоретичних аспектів страхового менеджменту [8]. Особливості пенсійного менеджменту виражаються в тому, що основне його практичне застосування відбувається у сфері пенсійних відносин, у системі пенсійного страхування, яка покладена в основу побудови національної пенсійної моделі.

Необхідність застосування пенсійного менеджменту пов'язана з тим, що українська пенсійна система передбачає наявність трьох основних ланок, які використовують перерозподільчі й накопичувальні пенсійні програми. Їхнє паралельне функціонування вимагає чіткої координації діяльності всіх фінансових інституцій, що будуть задіяні в системі пенсійного страхування. Крім того, на думку автора, ключова роль пенсійного менеджменту полягає в забезпеченні ефек-

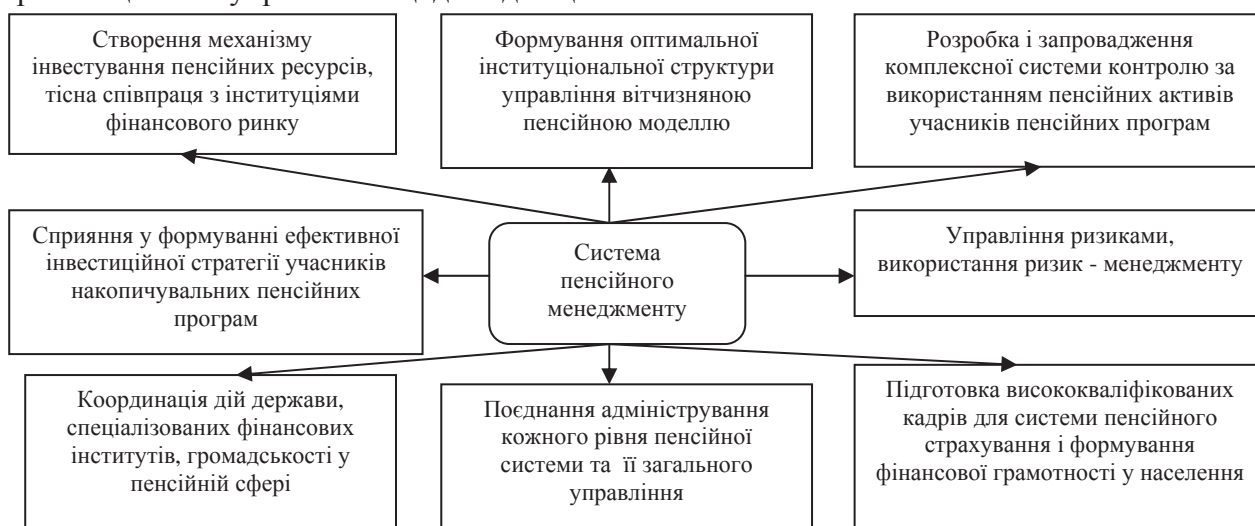
тивного використання та захисті пенсійних активів учасників усіх ланок вітчизняної пенсійної системи. Довгостроковий характер накопичувальних пенсійних програм вимагає інвестувати пенсійні ресурси на фондовому ринку, формувати відповідні інвестиційні портфелі власниками пенсійних активів. Пенсійний менеджмент повинен сприяти населенню у розробці ефективної інвестиційної стратегії щодо використання пенсійних активів протягом тривалого періоду.

Враховуючи напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених у теорії менеджменту, а також особливості управлінських процесів у системі пенсійного страхування в умовах реформування національної пенсійної системи, нами запропоновано визначення даного терміна: пенсійний менеджмент – система управління в пенсійній сфері, сукупність принципів, методів, засобів, важелів, форм організаційного управління щодо підвищення

ефективності механізму формування пенсійних відносин між суб'єктами пенсійної системи за допомогою спеціалізованих фінансових інститутів на базі чинного пенсійного законодавства.

Враховуючи сучасний стан реформування пенсійної сфери, вимоги, які ставляться до створення вітчизняної пенсійної моделі, формування системи пенсійного менеджменту передбачає врахування комплексу складових елементів, використання яких сприятиме запровадженню оптимального механізму управління системою пенсійного страхування. Формування системи пенсійного менеджменту в сучасних умовах відображено на рисунку.

Система пенсійного менеджменту передусім має включати формування оптимальної інституціональної структури управління вітчизняною пенсійною моделлю.

Формування системи пенсійного менеджменту в умовах реформування вітчизняної пенсійної системи

Джерело: розробка автора.

Наявність і функціонування спеціалізованих фінансових інститутів у системі пенсійного страхування має стати стрижнем ефективного функціонування пенсійного менеджменту. Вони повинні стати правовими інститутами, що матимуть свою законодавчу й нормативну базу, яка буде основою до визначення правового статусу суб'єктів пенсійної системи, їхньої ролі в управлінні нею.

Загальне управління вітчизняною пенсійною системою на макрорівні здійснюють вищі законодавчі та виконавчі органи держави. Верховна Рада України як вищий за-

конодавчий орган держави приймає законодавчі документи, які формують правове поле діяльності суб'єктів системи пенсійного страхування. Кабінет Міністрів України як вищий виконавчий орган держави через відповідні постанови, розпорядження, інструктивні листи координує діяльність основних суб'єктів у сфері пенсійного забезпечення. Міністерство соціальної політики України вважається основним профільним міністерством Кабінету Міністрів України, через яке держава регулює фінансові відносини і регламентує діяльність основних фінансових

інституцій у національній пенсійній системі. Важлива роль щодо координації діяльності державних фінансових контролюючих органів у пенсійній сфері відводиться Президенту України. Він своїми Указами регламентує діяльність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку й Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. Саме до їхніх функцій належить контроль за збереженням і використанням пенсійних активів учасників системи пенсійного страхування.

Якщо аналізувати безпосереднє управління ланками вітчизняної пенсійної системи, то адміністрування солідарної пенсійної системи здійснює Пенсійний фонд України, недержавного пенсійного забезпечення – недержавні пенсійні фонди, страхові компанії та комерційні банки, які мають на це відповідні ліцензії. При запровадженні другого рівня його адміністрування можуть здійснювати Накопичувальний пенсійний фонд, недержавні пенсійні фонди й страхові компанії. Чинне пенсійне законодавство регламентує їхню діяльність у сфері управління основними ланками національної пенсійної системи.

Варто зазначити, що для накопичувальних пенсійних програм, які використовуються на другому і третьому рівнях, важливе значення має ефективне управління пенсійними активами їхніх учасників. Важлива роль для вирішення цих питань належить компаніям з управління активами, зберігачам та адміністраторам пенсійних фондів. Від прийняття правильних управлінських рішень, формування оптимальної інвестиційної стратегії, вміння реагувати на кризові явища в економіці, на зміни на фондовому ринку залежатиме захищеність і зростання вартості пенсійних ресурсів населення.

Одне із ключових завдань пенсійного менеджменту полягає в координації, узгодженості дій держави, спеціалізованих фінансових інститутів, громадськості в системі пенсійного страхування. Для цього необхідно створити правове поле, яке б регламентувало діяльність усіх основних суб'єктів національної пенсійної системи, сприяло б уникненню суперечностей у їх фінансових відносинах, відображало підпорядкованість при виконанні окремих функцій.

Надзвичайно важливим питанням, яке необхідно вирішувати в системі пенсійного страхування, є захист і збереження пенсійних активів накопичувальних пенсійних програм. Цю проблему намагаються розв'язати в усіх країнах, які використовують багаторівневі пенсійні системи. Одним з основних шляхів збереження й навіть збільшення вартості пенсійних активів, як показує зарубіжний досвід, є використання їх у різноманітних інвестиційних проектах. Залучення до накопичувальних пенсійних програм фінансових інструментів фондового ринку дає змогу одержувати власникам пенсійних активів інвестиційні доходи та відповідно збільшувати вартість пенсійних ресурсів. Щоб орієнтуватися серед різноманіття інвестиційних продуктів фондового ринку, знати його кон'юнктуру, вміти формувати інвестиційні портфелі й оперативно реагувати на зміни в інвестиційній політиці населенню потрібна допомога пенсійного менеджменту. У зв'язку з цим важливим елементом його системи повинно бути створення механізму інвестування пенсійних ресурсів національної пенсійної системи. Для цього пенсійний менеджмент має організувати тісну співпрацю системи пенсійного страхування з інституціями національного фінансового ринку.

Чинне вітчизняне пенсійне законодавство створює правову базу для інвестування пенсійних активів учасників накопичувальних пенсійних програм, регламентує формування їхніх інвестиційних портфелів. Пенсійний менеджмент повинен сприяти формуванню ефективної інвестиційної стратегії для них, надавати допомогу щодо вибору фінансових інструментів фондового ринку, інформувати про їхню дохідність, ступінь ризику й інші ознаки. Це дасть змогу громадянам вибирати найоптимальніші варіанти для зберігання і збільшення своїх пенсійних активів.

Враховуючи незначний практичний досвід діяльності спеціалізованих фінансових інститутів із накопичувальними пенсійними програмами, недосконалість правової бази в цій сфері, недостатню розвиненість національного фондового ринку, у більшій частині населення існує недовіра до третього рівня вітчизняної пенсійної системи. Щоб зменшити ступінь цієї недовіри, необхідно сфор-

мувати комплексну систему контролю за використанням пенсійних активів учасників пенсійних програм. Вона сприятиме захисту пенсійних ресурсів населення, оперативно реагуватиме на зміни величини інвестиційних доходів, одержуваних від інвестування пенсійних активів, дасть змогу громадянам постійно спостерігати за змінами їх вартості та вносити відповідні зміни в структуру їхніх інвестиційних портфелів. Важлива роль у розробці й запровадженні комплексної системи контролю за використанням пенсійних активів населення відводиться пенсійному менеджменту. Дані рисунка показують, що вона є важливим елементом організації системи пенсійного менеджменту.

Формування пенсійної системи будь-якої країни є довготривалим процесом, а Україна не виняток. Вже більше двадцяти років триває процес створення сучасної національної пенсійної системи. За цей період відбулося кілька етапів пенсійної реформи. На нинішньому етапі ще повністю не сформувалася та модель вітчизняної пенсійної системи, яка передбачається українським пенсійним законодавством. Тривалий період пенсійного реформування показує, що національна економіка може переживати й економічні підйоми, і фінансові кризи, які певним чином впливають на фінансовий стан пенсійної системи країни. У зв'язку з цим у системі пенсійного менеджменту важливе місце повинен займати ризик-менеджмент.

Управління ризиками в системі пенсійного страхування є надзвичайно важливим, особливо в період прояву фінансових криз у суспільстві. Питання захисту фінансових ресурсів вітчизняної пенсійної системи стають особливо актуальними та потребують вирішення. Ризик-менеджмент направлений на попередження настання фінансових ризиків, а якщо вони вже проявилися, то на розробку системи заходів, які мінімізують їх, або повністю нейтралізують. Його система включає: управління ризиками при розробці й реалізації інвестиційної стратегії, наявність і функціонування системи моніторингу та контролю ризику в усіх сферах, що пов'язані з пенсійною системою, регулярну і всеохоплюючу ідентифікацію й оцінку ри-

зику, включаючи ймовірність його реалізації та фінансові наслідки.

У системі пенсійного менеджменту, на думку автора, особлива роль відводиться підготовці висококваліфікованих кадрів для системи пенсійного страхування і формуванню фінансової грамотності населення. Без належної підготовки фахівців у сфері пенсійного забезпечення важко досягти позитивних результатів щодо побудови вітчизняної пенсійної моделі в цілому, ефективного функціонування всіх трьох її ланок, формування якісних фінансових відносин між основними суб'єктами системи пенсійного страхування та створити оптимальний механізм управління нею. Кваліфіковані спеціалісти у сфері пенсійного страхування повинні забезпечити інвестування пенсійних активів населення у фінансові продукти фондового ринку, яке б приносило максимальні доходи при мінімальних ризиках. Саме вони мають підвищити рівень довіри населення до всіх ланок національної пенсійної системи й забезпечити відповідний рівень знань населення про особливості функціонування всіх ланок пенсійної системи й інвестування його пенсійних активів.

Висновки. Для успішної реалізації чергового етапу пенсійної реформи важливо практичне використання системи пенсійного менеджменту. Від ефективних управлінських рішень у системі пенсійного страхування залежатиме виконання поставлених завдань щодо побудови сучасної вітчизняної пенсійної системи. Для цього необхідно створити систему пенсійного менеджменту, організація якої дасть можливість сформувати оптимальний механізм управління системою пенсійного страхування. Вищезазначені основні елементи цієї системи сприятимуть побудові якісних правових відносин між основними суб'єктами у пенсійній сфері, забезпеченню захисту пенсійних активів населення, створенню комплексної системи контролю за їх використанням, поліпшенню співпраці з інституціями національного фондового ринку, розробці ефективної інвестиційної стратегії використання пенсійних ресурсів громадян.

Список використаних джерел

1. Грушко В.І. Пенсійна система України : навч. посіб. / В.І. Грушко. – К. : Кондор, 2006. – 336 с.
2. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8.07.2011 р. №3668-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua).
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9.07.2003 р. № 1058-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon1.rada.gov.ua](http://zakon1.rada.gov.ua).
4. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности [Электронный ресурс] / Г. Эмерсон. – Режим доступа : http://tnby.narod.ru/text/Econom/menagement/Emerson_12principles/str/_01. Html.
5. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
6. Кургин Е. А. Страховой менеджмент: управление деятельностью страховой компании / Е. А. Кургин. – М. : Консульт, 2005. – С. 22.
7. Пенсійна реформа в Україні: напрямки реалізації (кол. моногр.) ; за ред. Е.М.Лібанової. – Ін – т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2010. – 270 с.
8. Страховий менеджмент: підруч. / [Осадець С.С., Мурашко О.В., Фурман В.М. та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Осадеця. – К.: КНЕУ, 2011. – 334 с.
9. Супрун А.А. Страховий менеджмент: навч. посіб. / А.А. Супрун, Н.В. Супрун. – Л.: Магнолія, 2010. – 300 с.
10. Тейлор Ф. У. Принципы научного менеджмента / Ф. У. Тейлор. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
11. Файоль А. 14 правил успешного менеджмента [Электронный ресурс]. / А. Файоль – Режим доступу: www.k2.kapital.com.
12. Чорний Г.М. Інтерпретація понять «управління» і «менеджмент» та абстрагування їх змісту в теорії аграрної економіки / Г.М. Чорний, І. А. Міщенко, О. М. Файчук // Економіка АПК. – 2014. – № 3. – С. 87.
13. Юлдашев Р. Т. Российское страхование: системный анализ понятий и методология финансового менеджмента / Р. Т. Юлдашев, Ю. Н. Тронин. – М. : Анкил, 2000. – С. 10.
14. James E., Brooks S. The Political Economy of Structural Pension Reform// The Political Economy of Pension Reform. For presentation at World Bank Research Conference. Sep14- 15, 1999. P.5-16, 29-36. Режимдоступу: www.worldbank.org.
15. Rudolph H., Pension Funds Reform and Capital Market Development: Threats and Misconceptions. Джерело : www.apapr.ro/images/stories /materiale/.../2011/.../wb%20rudolph.pdf.

Стаття надійшла до редакції 10.08.2015 р.

* * *

Новини АПК

Європейський Союз – стратегічний партнер України

"ЄС є стратегічним партнером України. Про це свідчить позитивна динаміка збільшення частки ЄС у загальній торгівлі аграрною продукцією України", – зазначив Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко під час зустрічі з Комісаром ЄС з питань сільського господарства та розвитку сільських територій Філом Хоганом у м. Брюссель, Бельгія.

Як повідомив Міністр, частка ЄС за підсумками 7 місяців 2015 року в загальній структурі зовнішньоторговельного обігу аграрної продукції України становила 30%. Зовнішньоторговельний обіг між Україною та країнами ЄС – 2,9 млрд дол. США. Позитивне сальдо становило 948,4 млн дол. США. Експорт української продукції до ЄС за звітний період склав 1,9 млрд дол. США, імпорт – 1 млрд дол. США.

Сторони обговорили стан аграрної співпраці між Україною та ЄС, адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, можливості модифікації параметрів частини ЗВТ про експортні квоти для України. Міністр Олексій Павленко відмітив, що було розроблено низку першочергових законів з метою забезпечення якості продукції харчування та гармонізації національного законодавства із вимогами ЄС. Їх прийняття дозволить повною мірою використати тарифні квоти та режим вільної торгівлі між Україною та ЄС.

"Ми й надалі нарощуватимемо аграрний експорт до ЄС із використанням наданих автономних торговельних преференцій в рамках лібералізації торгівлі. Також Україна зацікавлена відкрити експортний ринок ЄС для виробників молока та молокопродуктів», – наголосив очільник міністерства.

Прес-служба Мінагрополітики України